

Galdakaon, emakumeak dinamitari

Aizu!

“La Dinamita” enpresako emakume langileek euren esperientziak kontatzen dituzte *Aizu!* aldizkariako artikulu batean. Hura irakurrita, aukera izango dugu garai bateko lan-baldintzak eta gizarte-aldaketak ezagutzeko.

Sekuentzia honetan, hau egin dezakezu:

- Lehen eta oraingo lanbide eta lan-baldintzen inguruan hausnartu.
- Artikuluan irakurritakoari buruzko informazio zehatza atera.
- Urteak eta hamarkadak zuzen berridatzi.
- Norbaiten bizitza kontatzeko denbora-antolatzaileak ezagutu.
- Pertsona berezi baten biografia kontatu, ahoz.

Irakurri aurretik

1. Ados al zaude?

Jarri talde txikietan, irakurri esaldi hauek eta adierazi ados zauden ala ez (1, ez zaude batere ados; 5, erabat ados zaude).

TALDEAN

	1	2	3	4	5
Duela 50 urte, emakumeek ez zuten askatasunik lan egiteko.					
Etxeko lanak ez ziren/dira lan moduan aitortzen.					
Enpresek, oraindik ere, jarrera paternalista dute zenbait kasutan, eta emakumeak gutxien dituzte.					
Laneko segurtasun-neurriak asko hobetu dira azken hamarkadetan.					
Gaur egun, emakumeek eta gizonek lan-aukera berdinak dituzte.					

Ariketa egin ondoren, komentatu talde handian, eta atera ondorioak.

Testua irakurri aurretik, talde handian, egin zerrenda arbelean:

TALDEAN

Unplash

Zer lanbide zituzten emakumeek 70eko hamarkadan? Zerrendatu 10 bat.

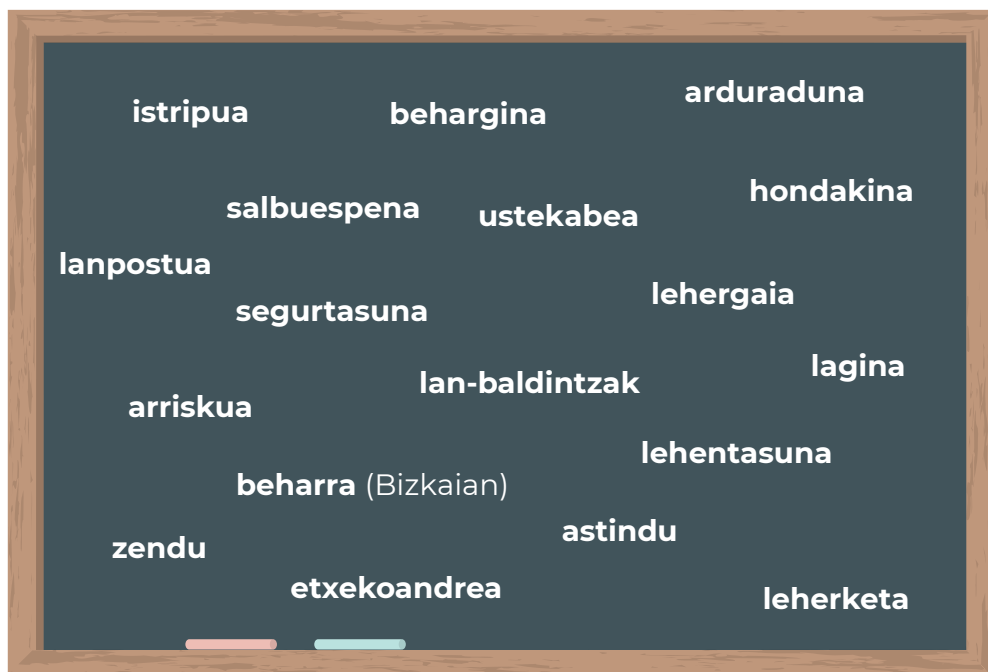
Atera ondorioak talde handian.

2. Testua ulertzeko hiztegi interesgarria

Jarraitu talde handian. Ondoko hitzetatik, zein lotzen dituzue lan-arloarekin? Zergatik?

TALDEAN

Erantzun zuzenak 10. orrialdean daude.

Irakurri bitartean

BAKARKA

Irakurri arretaz *Aizu!* aldizkariko artikulua.

Galdakaoko emakume dinamitariak memoria astintzen

Galdakaoko La Dinamita enpresako behargin izan ziren, 70eko hamarkadatik aurrera, Mariasun Madariaga Ugarriza, Toñi Sánchez García eta Virtudes Nogales Delgado. Lanean hasi zirenean, enpresak ehun urte baino gehiago zeramatzan martxan, eta lan-baldintzak hobetzen hasiak ziren. Hiru emakumeok, jada jubilatuta, garai hartako oroitzapenak kontatu dizkigute, Torreabab kultur etxean elkartuta.

Enpresa “paternalista” ezagutu zuten La Dinamitan gaztetan sartu zirenean. Izan ere, enpresak bere martxa ona bermatzea bilatzen zuen familia tradizionala babesteko neurrien bidez: eskolak langileen seme-alabentzat, ekonomatua, kirol-instalazioak, lantegiko jantokia oso modu onean, etxebizitzak alokairu merkean, gizarte-laguntzailea (Espainiatik familiarekin etortzen ziren langileak artatzeko)... Enpresan sartzeko lehentasuna ere bazuten bertako langileen senideek.

Emakumezkoek eta gizonezkoek berdin kobratzen zuten, baina arduradunak gizonak izaten ziren. Madariaga salbuespena izan zen orduan: kimikaria izanik, bazuen kargua bere atalean. Nogalesek gogoan du emakume arduradunak jantokian eta garbitegian bakarrik ezagutu zituela hasieran. Lana gutxitzen zenean, batez ere emakumeei eskaintzen zitzairen dirua jaso eta lantegia uzteko aukera. Hala ere, 70eko hamarkadatik aurrera, emakumeek ez zuten lanpostua utzi behar izaten ezkontzen zirenean. Sánchezek argi du ez zela ezkonduko lana utzi behar izan balu, ez zuelako etxeakoandrea izan nahi.

Madariagak ustekabez hartu zuen “izaera horren paternalista eta matxista” zuen enpresaren deia, baina oso gustura aritu zen bertan, “oso lankide onekin”. Laborategietan jardun zuen beharrean, gaien eta kalitatearen kontrolean. Segurtasun-neurriak ez ziren gaur egungoak, eta, gogoratzen duenez, “Askotan, kontzientzia handiagoa zegoen segurtasunaz arduratzen ziren langileen eta arduradunen artean, arriskuan lan egiten zutenen artean baino”. Behin, aireko nitroglizerina-maila neurtzen ari zela, “langile batek esan zidan hobe zela soldata igotzea dirua horretan gastatzea baino. Ez zen arriskuaz jabetzen”.

Sánchezen aita 1974ko uztailaren 2ko leherketan hil zen. Enpresaren historiako istripurik larriena: guztira, 22 langile zendu ziren, eta hamarnaka zauritu. Sánchezek berak hainbat gorputegitan bilatu zuen aita, baina hondakinen artean aurkitu zuten, ezbeharra jazo eta bi egunera. Istripuaren ondorioz, hildakoen seme-alabek enpresan sartzeko lehentasuna izan zuten, eta bera bulegoan hasi zen idazkari. Espediente bat tarteko, bi alditan egin zuen lan enpresan; bigarren aldian, beste atal batzuetan. Gaur egun, loba batek jarraitzen du han.

Nogalesen familia Huelvako Explosivos Riotinto enpresatik etorri zen, berak 15 urte zituela. 18 urterekin hasi zen lantegian, lehenengo ehizarako kartutxoak egiten, eta gero beste hainbat alorretan. Istripua ere izan zuen: laborategirako lagin bat hartu, eta kutxa ixtean esku artean lehertu zitzaion. “Ez dakit zergatik; beharbada, ikusi ez nuen lehergai pitin bat egongo zen ertzen batean. Halere, gertatutakoari ez diot buelta askorik eman. Azken batean, zorte handia izan nuen, bolborategitik irten ostean lehertu zelako. Barruan egon banintz...”. Ezkerreko eskuko bi atzamar galdu arren, lanera itzultzeko asmoa izan zuen hasieran, baina hainbat ebakuntza eta errehabilitazio-prozesuren ondoren erretiroa hartu zuen. Bertan egin zuten lan beraren aitzak, nebak eta senarrak, baina orain ez dago familiako inor enpresan.

3. Testuaren laburpen egokiaren bila

Irakurri ondoko laburpenak, eta aukeratu egokia.

BAKARKA

A

Testuak Galdakaoko emakume dinamitarien borroka politikoa azaltzen du, frankismo garaian sindikatuak sortu eta enpresaren aurka altxatu zirelako. Enpresak ez zuen inolako gizarte-babesik eskaintzen, eta emakumeek soldata askoz txikiagoa jasotzen zuten gizonezkoek baino.

B

La Dinamita enpresako hiru emakume langilek beren lan-esperientzia kontatzen dute. Enpresa paternalista zen, eta, emakume eta gizonek antzeko soldata izan arren, ardura-postuak gizonentzat ziren. Bertan leherketa gogorrek bizi izan zituzten, zaurituak eta hildakoak tartean. Emakume hauek, euren oroitzapenen bidez, lan-baldintzen eta gizarte-bilakaeraren lekuko dira.

C

Hiru emakumek La Dinamita enpresan izandako esperientziak kontatzen dituzte. Istorioak umorez kontatzen dira, eta garai hartako aurrerapenen eta garapenen erretratuak eskaintzen dute. Emakumeen lana zerbitzari gisa agertzen da, ez industriako langile gisa.

Erantzunak 10. orrialdean daude.

4. Testuaren ulermena lantzen

Irakurri artikulua berriro, eta bete taula testuko datuekin. Ondoren, osatu artikuluko hiru protagonisten taulak. Horretarako, idatzi bakoitzaren lan-ibilbidearen alderdi aipagarrienak. 2-3 datu.

BAKARKA

GALDERA/ INFORMAZIOA	ERANTZUNA
1. Enpresaren izena	<i>La Dinamita</i>
2. Enpresaren ezaugarri nagusiak	
3. Emakumeen eta gizonen arteko desberdintasunak	
4. Enpresak eskaintzen zituen abantailak (3 aipatu)	
5. 70eko hamarkadatik aurrera...	

1. Mariasun Madariaga Ugarriza	→	• <i>Laborategietan aritu zen, oso gustura.</i>
2. Toñi Sánchez García	→	
3. Virtudes Nogales Delgado	→	

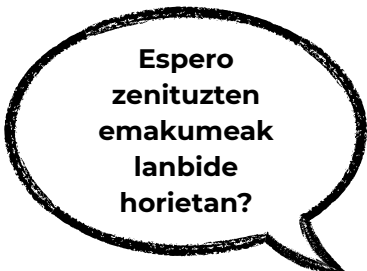
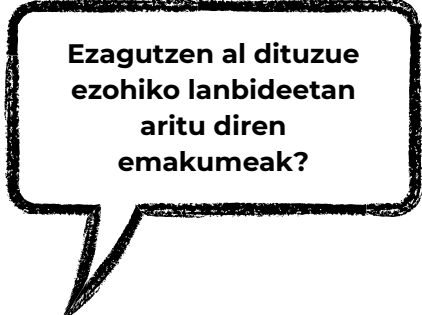
 Partekatu egindakoa ikaskide batekin. Erantzunak 10. orrialdean daude.

Irakurri ondoren

Zer iruditu zaizu artikulua? Talde handian, komentatu ondorengoak:

TALDEAN

 Partekatu erantzunak talde handian.

BAKARKA

5. 70eko hamarkada

Erreparatu testuko esaldi honi:

Galdakaoko La Dinamita enpresako behargin izan ziren, **70eko hamarkadatik** aurrera...

URTEAK ETA HAMARKADAK

Hamar urteko denbora-bitartea adierazteko, molde hauek dira egokiak: 60ko hamarkada, 70eko hamarkada (punturik gabe).

70eko hamarkadatik aurrera. Hirurogeiko hamarkadaren bukaeran.
 1990-2000 hamarkadan gertatua
 *60. hamarkada, *70. hamarkada

Urtea idaztean, ez da erabiltzen -garren atzizkia (ez letraz eta ez puntuaz), salbu urte-kopuruaren ondoren urte hitza idazten denean (eta orduan, nahitaez).

1982an (*1982gn, *1982gn., *1982.ean, *1982garren), 1952an, 1952. urtean (*1952.ean),
 1664ko udaberrian, 2001eko abenduaren 13an...

Milatik gorako urteak punturik gabe idazten dira, digitu guztiak elkarrekin lotuta, tartean hutsunerik utzi gabe

2008ko iraila (*2.008ko iraila, *2 000ko iraila), 1945ean (*1.945ean).

BAKARKA

Kontuan hartu aurreko azalpena, eta zuzendu esaldiok, hala badagokie.

1. 70. hamarkadatik aurrera, emakumeek ez zuten lanpostua utzi behar izaten.
2. Hirurogei garren hamarkadan emakume gutxi zeuden lantegietan.
3. Sanchezen aita 1974. urteko leherketan hil zen.
4. Maite 1.945ean jaio zen.
5. 1972.ean hasi ziren lanean La Dinamita enpresan.

Erantzunak 10. orrialdean daude.

BAKARKA

6. Norbaiten bizitza kontatzeko, antolatu

Sekuentzia honetako artikuluan, hiru emakumeren bizitza kontatu digute. Horrelako pasadizoak kontatzeko, denbora-antolatzaileak ezinbestekoak dira haria ez galtzeko. Hemen, testuaren hainbat esaldi dituzu; marka itzazu denbora-antolatzaileak.

1. Galdakaoko La Dinamita enpresako behargin izan ziren, 70eko hamarkadatik **aurrera**,
2. Lanean hasi zirenean, enpresak ehun urte baino gehiago zeramatzan martxan...
3. Madariaga salbuespena izan zen orduan...
4. Nogalesek gogoan du emakume arduradunak jantokian eta garbitegian bakarrik ezagutu zituela hasieran.
5. Behin, aireko nitroglizerina-maila neurtzen ari zela, "langile batek esan zidan hobe zela soldata igotzea, dirua horretan gastatzea baino.
6. ... hondakinen artean aurkitu zuten, ezbeharra jazo eta bi egunera.
7. Gaur egun, loba batek jarraitzen du han.
8. Nogalesen familia Huelvako Explosivos Riotinto enpresatik etorri zen, berak 15 urte zituela.
9. 18 urterekin hasi zen lantegian...
10. ... hainbat ebakuntza eta errehabilitazio-prozesuren ondoren erretiroa hartu zuen.

Unplash

Pixabay

Alderatu ikaskide batekin. Erantzunak 11. orrialdean daude.

Orain, ordezkatu denbora-antolatzaileak aukeran emandako baliokideekin.

1. Galdakaoko La Dinamita enpresako behargin izan ziren, 70eko hamarkadatik **aurrera**,
 (-z geroztik) _____
2. Lanean hasi zirenean, enpresak ehun urte baino gehiago zeramatzan martxan...
 (-t(z)ean) _____
3. Emakumeek ez zuten lanpostua utzi behar ezkontzen zirenean.
 (-(e)larik) _____
4. Behin, aireko nitroglizerina-maila neurtzen ari zela, "langile batek esan zidan hobe zela
 soldata igotzea, dirua horretan gastatzea baino."
 (-(e)nean) _____
5. ... hainbat ebakuntza eta errehabilitazio-prozesuren ondoren erretiroa hartu zuen.
 (harik eta... arte) _____

Alderatu ikaskide batekin. Erantzunak 11. orrialdean daude.

BAKARKA

7. Bai bizitza interesgarria!

Ariketa hau etxean presta dezakezu. Ezagutzen al duzu pertsona interesgarririk? Haren bizitza ohiz kanpoko dena, berezia, kontatzeko modukoa... Aukeratu zure inguruko norbait edo pertsona ospetsuren bat, eta prestatu gidoia, hurrengo klasean, haren bizitza ikaskideei ahoz kontatzeko. Hiru minutu inguru hitz egin beharko duzu.

Unplash

Kontaketaren eskema
Aukeratu protagonista.

- Zure ingurukoa (familiakoa, herrikoa...).
- Pertsona ospetsua (bilatu informazioa).

Kontatu nahi dituzun ideiak aukeratu, eta antolatu.
 Kronologikoki antola dezakezu.

Ideiekin esaldiak egin, eta esaldiak elkarrekin lotu diskurtsoa osatzeko.

Aukeratu denbora-antolatzaileak.

Bilatu ideiak kontaketa osatzeko, apaintzeko eta hornitzeko.

Txertatu anekdotak eta adibideak.

Entseatu ikaskideei azaldu aurretik. Kontrolatu denbora.

DENBORA-ANTOLATZAILEAK

Denbora-antolatzaileak ezinbestekoak dira pasadizoetan haria ez galtzeko: gertakizunen ordena ulertzen laguntzen dute.

- **Gertaera denboran kokatzeko:** 15 urte zituela, txikia zelarik, lanean hastean, garai batean, gaztetan, eskola-garaian, hasieran, 70eko hamarkadaz geroztik...
- **Gertaerari hasiera emateko:** behin batean, arratsalde batean, egun hartan, behin...
- **Gertaeraren bilakaera adierazteko:** hurrengo egunean, handik egun batzuetara, bi egunera, ondoren, harik eta... arte...
- **Gertaeraren amaiera adierazteko:** bukatzeko, amaitzeko, amaieran, azkenean...

TALDEAN

Jarri talde txikietan (hirunaka-edo). Kontatu elkarri, gidoiaren laguntzaz, zer prestatu duzuen. Bukatzean, ebaluatu egindakoa; horretarako, kontuan hartu taulako irizpideak.

Pixabay

Helburu bakoitza ebaluatzeko, hautatu BAI / ERDIZKA / EZ, eta azaldu arrazoiak kideei.

HELBURUAK	BAI	ERDIZKA	EZ
Pertsona baten bizitza kontatu du			
Kontaketa antolatua, argia eta arina egin du			
Denbora-antolatzaileak erabili ditu			

ERANTZUNAK

2. Testua ulertzeko hiztegi interesgarria

- Hitz guztiak lot daitezke lan-arloarekin, azalpenak azalpen.

istripua: ezbeharra; behargina: langilea; arduraduna: enkargatua; salbuespena: eszepzioa; ustekabea: ezustea; hondakina: soberakina; lanpostua: langunea; segurtasuna: segurantza; lehergaia: lehergailua; arriskua: perila; lan-baldintzak: lan-kondizioak; lagina: aztertzeko zerbaiten atala, puska; zendu: hil; beharra: lana; lehentasuna: lehenespena, preferentzia; astindu: harrotu, airatu; etxekoandrea: etxean lan egiten duen emakumea; leherketa: eztanda.

3. Testuaren laburpen egokiaren bila

B

4. Testuaren ulermena lantzen

- 1- La Dinamita

2- Enpresa "paternalista" zen, familia tradizionala babesten zuen.

3- Berdin kobratzen zuten, baina arduradunak gizonak ziren. Lana gutxitzen zenean, emakumeei eskaintzen zieten lantegia uzteko aukera.

4- Eskolak seme-alabentzat, ekonomatua, kirol-instalazioak, jantokia, etxeen alokairua merke, enpresan sartzeko lehentasuna...

5- Emakumeek ez zuten lanpostua utzi behar izaten ezkontzen zirenean.

- 1. Mariasun Madariaga Ugarriza: Laborategietan aritu zen, oso gustura. Kimikaria zenez, arduraduna izan zen bere atalean.

2. Toñi Sánchez García: Aita lantegiko leherketan hil zitzaion, eta, horregatik sartu zen enpresako bulegoan idazkari. Espediente bat tarteko, bi alditan egin zuen lan bertan.

3. Virtudes Nogales Delgado: Huelvatik etorri, eta 18 urterekin hasi zen enpresan. Bertan egin zuten lan bere aitak, nebak eta senarrak. Istripua izan zuen eta ezkerreko eskuko bi hatz galdu zituen. Horren ondorioz, erretiroa hartu zuen.

5. 70eko hamarkada

1. 70eko hamarkadatik.... (punturik ez)
2. Hirurogeiko hamarkadan... (garren ez)
3. Ongi. Urte-kopuruaren ondoren urte hitza idazten denean bai.
4. 1945ean... (milatik gorako urteak punturik gabe idazten dira)
5. 1972an... (punturik ez)

ERANTZUNAK

6. Norbaiten bizitza kontatzeko...

1- 70eko hamarkadatik aurrera; 2- zirenean; 3- orduan; 4- hasieran; 5- Behin; **zela**; 6- bi egunera; 7- Gaur egun; 8- 15 urte zitu**ela**; 9- 18 urterekin; 10- ondoren.

-
- 1- ... 70eko hamarkadaz geroztik.
- 2- Lanean hastean...
- 3- ... ezkontzen zirelarik.
- 4. Behin, aireko nitroglizerina-maila neurtzen ari zenean...
- 5- Hainbat ebakuntza eta errehabilitazio prozesu egin zizkioten, harik eta erretiroa hartu zuen arte.

HIZTEGI LAGUNGARRIA

Enpresako behargin. Enpresako langile.

Oso modu onean. Merke.

Salbuespena izan zen. Arau orokorretik kanpo geratzen dena.

Arriskuaz jabetu. Arriskuaz konturatu, ohartu.

Zendu ziren. Hil ziren.

Ezbeharra jazo. Istripua gertatu.

Laborategirako lagina. Probak egiteko erabiltzen den produktu-kantitate txikia.

Ebakuntza egin. Gaitz edo gaixotasun batetik osatzeko egiten den kirurgia-ekintza. Operazioa.